

FAMILIA, ÎN CHEILE „SOL” ȘI „FA”

Cristian BENCE-MUK*

Atunci când domnul conf. univ. dr. Paul Popovici, prodecan al Facultății de Drept din Cluj-Napoca a Universității Creștine „Dimitrie Cantemir” București, mi-a solicitat să scriu un scurt eseu despre familie¹, am fost extrem de încântat de posibilitatea de a dezbate liber un subiect atât de drag mie, dar, ulterior, realizând adevăratele implicații ale deciziei mele de a accepta invitația, am devenit, progresiv, preocupat și chiar îngrijorat: Ce anume aș putea scrie relevant sau măcar interesant despre o constantă a vieții fiecărui om, despre un concept și o realitate pe care, în linii mari, cu toții le percepem asemănător, dar, în același timp, în amănunt, fiecare dintre noi le înțelegem într-un mod cu totul personal?

Confruntat cu această dilemă, am căutat scăpare și sprijin într-un domeniu care îmi este familiar (unde altundeva să găsești un răspuns despre familie?) și am poposit puțin în istoria muzicii. Ce a reprezentat familia pentru marii creatori, fără de care nu putem concepe astăzi evoluția artei sunetelor?

A fost întotdeauna familia locul și spațiul în care marii compozitori s-au întâlnit pentru prima oară cu muzica, genealogia influențându-le decisiv traseul profesional? Am fi tentați să afirmăm: „Cu siguranță, da!”, dacă ne gândim la Johann Sebastian Bach (fiul lui Johann Ambrosius Bach, muzician al orașelor Eisenach și Erfurt, descendent al unei familii de organiști și cantori²), Johannes Brahms (al cărui tată, Johann Jakob Brahms, a fost contrabasist, dar și flautist și violonist), Robert Schumann (a cărui mamă, Johanna Christiane Schnabel, a fost o foarte bună pianistă), Igor Stravinski (tatăl său fiind celebrul bas Fyodor Stravinski), ca să nu mai vorbim de Domenico Scarlatti (al șaselea dintre cei zece copii ai compozitorului Alessandro Scarlatti) și de inegalabilul Johannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus Mozart (numele de botez complet al lui Wolfgang Amadeus – ultim prenume provenit din transformarea succesivă, în germană și, ulterior, în italiană a lui Teophilis – Gottlieb – Amadeus – „cel iubit de Dumnezeu”), al cărui tată a fost compozitorul și excelentul pedagog Leopold Mozart.

Însă ce se întâmplă cu Georg Friedrich Händel (fiul unui chirurg și bărbier), despre care Ludwig van Beethoven afirma că „este cel mai mare compozitor care

* Compozitor. Conf. univ. dr., director al Departamentului de Compoziție muzicală și Dirijat din cadrul Facultății Teoretice a Academiei Naționale de Muzică „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca. E-mail: cristianbencemunk@gmail.com.

¹ La inițiativa *Revistei de Dreptul Familiei*.

(N.R., Colegiul de Conducere al Revistei de Dreptul Familiei ține să aducă mulțumiri pe această cale domnului conf. univ. dr. Paul Popovici pentru sprijinul acordat în intermedierea legăturii).

² Informațiile biografice din acest eseu se bazează pe LAROUSSE, *Dicționar de mari muzicieni* (București: Univers Enciclopedic, 2000), *passim*.

a existat vreodată”, iar Franz Liszt susținea că „este mare ca lumea”? Dar oare cum ar intra în schema noastră de mai sus Franz Joseph Haydn (fiul rotarului Mathias Haydn și al unei foste bucătărese, Anna Maria Koller) sau Felix Mendelssohn-Bartholdy (fiul unui mare bancher german, de origine evreiască, din prima jumătate a secolului al XIX-lea)? Ce ne facem cu Claudio Monteverdi, fiu de medic, sau cu Piotr Ilici Ceaikovski, fiul unui inginer minier?

Prin urmare, fie că familia a promovat, susținut, educat sau, din contră, nu a favorizat sau chiar s-a opus unei afirmări muzicale, talentul și geniul artistic au găsit aproape întotdeauna o cale de a se manifesta și împlini.

Dar a fost oare familia cea care a furnizat echilibrul psihologic necesar marilor creatori ai trecutului, asigurându-le prolificitatea artistică prin însăși stabilitatea și fericirea conjugală?

Din nou, suntem tentați să spunem „da”, în cazul lui J.S. Bach (căsătorit cu verișoara sa, Maria Barbara, care i-a dăruit șapte copii, iar apoi, după moartea ei, recăsătorit cu Anna Magdalena Wilcken, care i-a dăruit alți treisprezece copii), despre care L. van Beethoven afirma „Nicht Bach! – Meer sollte er heißen”³, sau în cazul lui W.A. Mozart (căsătorit cu verișoara primară a compozitorului Carl Maria von Weber, Constanze), al lui F. Mendelssohn-Bartholdy (căsătorit cu Cécile Jeanrenaud și împreună cu care a avut cinci copii, iubindu-și soția profund până la moarte), al lui Robert Schumann, care nu ar fi putut depăși repetatele accese de nebunie (care i-au prevestit sfârșitul, transformându-l în prototipul artistului romantic, alienat, alături de Hölderlin, Hoffmann, Heine sau Novalis) fără susținerea totală a soției sale, celebra pianistă și compozitoare Clara Wieck (devenită Schumann), sau al lui Olivier Messiaen (un foarte important compozitor francez al secolului al XX-lea, căsătorit cu violonista Claire Delbos, cu care a avut un fiu, Pascal, acestora dedicându-le câteva piese importante – *Poèmes pour Mi*, respectiv *Chants de terre et de ciel* –, pentru ca ulterior, după moartea primei soții, să se recăsătorească cu pianista Yvonne Loriod).

Dar cum putem ignora destinul lui Franz Schubert, care în doar 31 de ani de viață a lăsat o creație uluitoare prin proporții (aproximativ 1.500 de lucrări) și valoare, fără a-și găsi împlinirea familială atât de dorită (în pofida unei logodne, ulterior rupte, cu Therese Grob, și a unei pasiuni neîmplinite față de Caroline Esterházy), sau pe cel al lui Joseph Haydn (care a avut parte de o căsnicie nefericită, parțial consolată, în izolarea sa din palatul Esterháza, de cântăreața Luigia Polzelli)? Ne putem, de asemenea, întreba: a fost creația lui Gioachino Rossini afectată hotărâtor de eșecul primului mariaj, cu cântăreața Isabel Colbran, ulterior recăsătorindu-se cu franțuzoaica Olympe Pélissier? Sau poate neîmplinirea amoroasă l-a împiedicat pe L. van Beethoven să lase umanității o creație unică, de o incontestabilă forță, importanță și valoare? Ce-i drept, dezamăgirea provocată de căsătoria

³ „Nu pârâu! – Ocean trebuia să se numească” [G. HUBOV, *Johann Sebastian Bach* (București: Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.P.R., 1960)].

Giuliettei Guicciardi cu contele Gallenberg, conjugată cu surzenia crescândă, l-au împins aproape în brațele sinuciderii și au dat naștere sfâșietorului *Testament de la Heiligenstadt*. Dar oare ezitarea perpetuă a lui J. Brahms de a-și întemeia o familie, în pofida aspirațiilor sale firești, doar pentru a-și păstra independența totală, închinată exclusiv creației sale, a servit sau nu scopului său final? A fost oare P.I. Ceikovski împiedicat să-și manifeste geniul creator de căsătoria ratată din 1877 sau de înclinațiile sale care au condus la condamnarea (în realitate fiind vorba de o sinucidere impusă) pronunțată de către un juriu de onoare, pentru o afacere de moravuri, în 1893? Sau este diminuată, în vreun fel, incredibila creație și moștenire artistică a lui Richard Wagner de imoralitatea și infidelitatea sa conjugală? Din biografia sa aflăm că, deși căsătorit din 1836 cu Minna Planner și implicat în două aventuri, cu Mathilde Maier și Frederika Meyer, nu va ezita să flirteze cu fica lui Fr. Liszt, Cosima, proaspăt căsătorită cu dirijorul Hans von Büllow, și cu care va avea trei copii adulterini, înainte de divorțul acesteia din 1870. Sau poate tragedia familială, împinsă până la crimă, să umbrească contribuția creatoare revoluționară a compozitorului renascentist Carlo Gesualdo da Venosa, care, aflând că a fost dezonorat, și-a obligat soția și pe amantul ei, ducele d'Andria, să se omoare în prezența lui?

Nu numai că apropierea de istoria muzicii nu a produs niciun progres în elucidarea dilemei noastre, ba din contră, adâncește acest mister. Familia a asigurat, pentru o parte dintre acești muzicieni, echilibrul și stabilitatea necesare concretizării unei opere fundamentale, nepieritoare, iar pentru alții, tocmai absența familiei a potențat, alături de personalitatea fiecărui creator în parte, sensibilitatea și zbuiciul caracteristice astăzi pentru întreaga lor creație sau a oferit libertatea necesară și dorită de acțiune pentru dedicarea totală, în plan artistic. Familia și regulile sale sociale și morale nu i-au împiedicat pe unii dintre marii creatori să se manifeste liber și atipic față de contemporanii lor, nu doar în plan muzical, artistic, ci și în plan uman. Poate că în cazul lui Fr. Schubert, primul mare compozitor care a trăit aproape exclusiv doar din ceea ce a compus, existența unei familii i-ar fi putut prelungi scurta existență, secerată, conform unor teorii mai recente, de sifilis, contractat în urma unor pasageri legături amoroase, dar, pe de altă parte, geniul care a ars cu o așa de mare viteză și intensitate pare să fi fost predestinat, *a priori*, doar unui scurt periplu terestru.

Este oare adevărat mitul creatorului a cărui familie se confundă cu însăși creația sa, fiecare opus echivalând cu o progenitură? Dacă ne uităm la exemplul lui R. Wagner, care și-a numit copiii după titlurile și personajele fantasticelor sale drame muzicale, Isolda (primul copil) și Siegfried (cel de-al treilea copil), asistăm la reflectarea creației în viața personală, la un nivel cu adevărat romantic. Dacă ar fi să raportez această întrebare la propria mea experiență de viață, aș răspunde că un compozitor își poate percepe creațiile ca pe descendenți vii doar până în momentul în care înțelege cu adevărat ce înseamnă să fii părinte și să-ți ții în brațe

întâiul născut – adevărat opus⁴ unu –, moment de cotitură al noii etape creatoare, față de care se renumerează și redimensionează întreaga creație anterioară și posterioară.

În prezent, în absența unor mecena contemporani, compozitorii secolului al XXI-lea, cu excepția câtorva cazuri cu totul izolate (care se dedică genurilor muzicale comerciale, de divertisment, intens mediatizate), nu reușesc să trăiască exclusiv din creație, fiind determinați să activeze în domenii conexe (învățământ muzical preuniversitar și universitar, filarmonici și instituții de spectacole etc.), ceea ce transformă creația artistică, în multe cazuri, din vocație și activitate centrală, în hobby. Astfel, raportarea acestora la familie nu mai beneficiază de accentele boeme ale secolelor trecute și devine una comună oricărei alte subgrupe socio-profesionale contemporane, fără un specific determinat neapărat de ocupația de zi cu zi sau de chemarea artistică, profesată sau nu.

Dacă povestea frumoasă a muzicii nu ne poate lămuri asupra rolului și însemnătății familiei – abordările fiind diverse, ca însăși viața –, oare unde am mai putea găsi sau măcar căuta un răspuns?

Să fie religia cea care va oferi răspunsul mult așteptat? Din perspectiva un pic mai largă, iudeo-creștină, familia este clar conturată ca unitate fundamentală a societății umane, fiind direct protejată prin trei dintre cele zece porunci ale Decalogului (porunca referitoare la respectarea părinților, porunca ce interzice adulterul, precum și porunca ce incriminează răvnierea partenerului de viață al aproapelui), în condițiile în care primele porunci (trei, în numărătoarea occidentală, respectiv patru, în numărătoarea bizantină) sunt rezervate reglementării raporturilor cu însuși Creatorul, iar celelalte au un caracter general, care se aplică inclusiv membrilor familiei. În viziunea creștină, chiar Dumnezeu este „familie”, fiind Tată, Fiu și Duh Sfânt (văzut ca legătura de iubire dintre Tată și Fiu – în viziune apuseană –, respectiv concretizarea și personalizarea puterii Tatălui – în viziune răsăriteană), iar familia umană devine o posibilă proiecție a familiei divine, loc de experimentare, antrenare și aplicare a idealului iubirii, care ulterior se revarsă în afară, înspre familia mai largă, umană.

Dar oare ce înseamnă familia pentru noi, astăzi, cei care trăim în Zilele Pandemiei, acum când poleiala relațiilor superficiale a fost înlăturată, când realitatea vieții noastre devine virtuală, când cei mai dragi prieteni se zbat între viață și moarte, în uitare, îngenuncheați de o maladie subversivă și nemiloasă? Ce rămâne la finalul unei astfel de zile? Iată-ne rămași umili și singuri în fața acestei dileme, imposibil de a evita și a nu risca implicarea directă, personală, în creionarea unui răspuns relativ. Este oare familia o convenție socială, un ideal religios, o aspirație umană firească sau doar un concept filosofic? Ori, poate, este micro-universul alcătuit din acei puțini oameni pentru care tremurăm și ne rugăm în fiecare zi, cu

⁴ „Termen folosit spre a numerota lucrările muzicale în ordinea compunerii sau publicării lor” [*Dicționar de termeni muzicali* (București, Ed. Enciclopedică, 2010), pp. 400-401].

care suntem dispuși să împărțim izolarea, precum și niște simptome nedorite, alături de care nesiguranța și lipsa de control asupra viitorului apropiat (teribila „zi de mâine”) devin suportabile?

După atât de multe și chinuitoare întrebări referitoare la familie și rolul său în raport cu echilibrul emoțional și împlinirea umană, stabilitatea socială și aspirația spre fericire, arta (muzica) și libertatea creatoare, singura certitudine pare a fi aceea că locul familiei nu se află în niciuna dintre aceste întrebări, ci în răspunsul la toate acestea.

Bibliografie

*** *Dicționar de termeni muzicali* (București, Ed. Enciclopedică, 2010);

*** LAROUSSE, *Dicționar de mari muzicieni* (București: Univers Enciclopedic, 2000);

G. HUBOV, *Johann Sebastian Bach* (București: Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.P.R., 1960).